

Silkebånd til Fest og Sorg

Silkebånd som tekstil og tegn i Danmark 1700-1900

Af Morten Grymer-Hansen, cand.mag i Historie

Silkebånd kan synes overflødige og upraktiske set med nutidens øjne – små stykker pynt uden egentlig funktion. Men gennem historien har de været brugt på utallige fantasifulde måder: som kæder til lommeure, som ordensbånd båret af eliten, som poetiske metaforer i kærlighedsdigte og sågar som lykønskingskort. For nogle var de en overkommelig luksus, når selve silkedragten var uopnåelig, for andre et synligt symbol på samfundets rangorden, når de blev båret som ordener og medaljer.

Under arbejdet med Museum Amagers samling af silkebånd blev jeg ramt af båndenes alsidighed og variation. Det blev udgangspunktet for en undersøgelse af disse små, men betydningsfulde genstandes mangefacetterede historie og funktioner i samfundet – og for en ambition om at se små dragtdele i et større kulturhistorisk perspektiv.

Silkebånd var i perioder næsten allestedsnærværende og blev anvendt på tværs af sociale lag, særligt fra 1700-tallet og frem, hvor båndmøllernes mekanisering muliggjorde en bredere produktion. Omkring 100 år senere skabte jacquardvævens indtog nye muligheder for at fremstille komplekse og mønstrede bånd i stor skala. Disse teknologiske fremskridt gjorde båndene både mere udbredte og mere varierede, men ændrede ikke ved, at de fortsat kunne rumme stærke symbolske betydninger – som udtryk for kærlighed, sorg, patriotisme eller social status.

Denne artikel undersøger silkebånd som både tekstil og tegn i Danmark omtrent 1700-1900 med udgangspunkt i konkrete eksempler – og i dette tilfælde med fokus på to temaer: patriotisme og kærlighed.

Silkebånd i Danmark

Det kan være overraskende kompliceret at definere, hvad et silkebånd er. I forbindelse med forskningsprojektet *Silkebånd på Museum Amager: Et vindue til Europa*, er vi kommet frem til tre niveauer eller faktorer: Materiale, teknik og funktion.¹ Materialet er som udgangspunkt natursilke, men hvis et tekstil er yngre end 150 år, kan der forekomme en lang række såkaldte kunstsilker, foruden at der kan være tale om blandingsfibre.² Teknologien anvendt ved fremstilling af silkebånd er i reglen vævning – der i sig selv kan variere en del afhængig af det anvendte 'væveapparat' – men bånd kan også snos og flettes.³ Et silkebånd adskiller sig fra andre tekstiler ved at være forholdsvist smalt og med ægkanter, der ofte udgør den primære ornamentering.⁴ Man kan støde på flere forslag til en maksimumbredde på silkebånd, men grænsen mellem et bredt bånd og et smalt tekstil beror i reglen ikke på fremstillingsmetoden, men den senere påtænkte og anvendte funktion.⁵ Et silkebånd vil i reglen blive benyttet på en anden måde end et silketekstil, dog har moderne modeskabere vist, at man også kan skabe haute couture udelukkende med silkebånd, så selv her kan grænserne udviskes.⁶

Båndvævning var et håndværk, der tidligt oplevede en teknologisk udvikling mod

---

1 Se projektsiden: <https://ctr.hum.ku.dk/research-programmes-and-projects/silk-ribbons-in-museum-amager--a-window-to-europe/>

2 Grymer-Hansen et al.: 2024, s. 72-79.

3 Se f.eks. Hald: 1942 & 1975.

4 Besse: 2010, s. 12.

5 Ibid.; Carrier-Reynaud: 2019.

6 Musée d'Art et d'Industrie: 2010.

masseproduktion og industrialisering.⁷ Båndvæve, der tillod samtidig produktion af flere bånd, såkaldte båndmøller, blev opfundet i 1600-tallet, og i de følgende 100 år var de genstand for en del opmærksomhed, negativ såvel som positiv.⁸ De første båndmøller har formentlig kun produceret et relativt beskedent antal glatte bånd uden mønstre ad gangen, og de var dyre at fremstille og anskaffe sig. Med tiden blev de dog mere komplekse og kunne efterhånden producere op til 24 bånd på én gang. Båndmøllerne mødte stor modstand fra vævere og deres lav i 1600 og 1700-tallet, der mente at de var konkurrenceforvridende, og de blev da også forbudt flere steder i Europa.⁹ Da en udenlandsk båndfabrikant bragte en båndmølle til København, klagede silkemagerlavet til Magistraten, men her var ingen hjælp at hente.

I 1700-tallet gik der næsten sport i at have en silkebåndsfabrikation for tidens 'oplyste' fyrster. Således investerede Frederik den Store af Prøjsen i etableringen af en sådan for at tiltrække schweiziske båndmagere, bl.a. Matthias Tschudi fra Sissach i Basel, der i 1753 nedsatte sig i Berlin.¹⁰ I Danmark blev der gjort flere forsøg fra 1730'erne og i 1756 anlagde Johannes Pullich fra Basel en fabrik i København til produktion af såkaldte façonerede silke- og floretbånd.¹¹ Hertil medbragte han 16 båndmøller, der kunne producere 16 bånd af gangen, og den 19. august 1758 fik han privilegium på fabrikationen.¹² Samme år rejste Pullich permanent til Danmark med sin familie, heriblandt konen Elisabeth von Güllich og datteren Elisabeth Pullich, samt hendes mand Mathias Tschudi (søn af førnævnte Matthias Tschudi i Berlin), der bestyrede fabrikken i samarbejde med svigerfaderen. Efter Johannes Pullichs død i 1763 fortsattes fabrikken af hans enke og svigersøn, indtil hendes død i 1767 og hans i 1771.¹³ Herefter overgik fabrikken til Johannes og Elisabeth Pullichs søn, Johan Baltasar Pullich, der i 1793 flyttede fabrikken fra København til Holmegaard ved Lyngby af økonomiske hensyn.¹⁴ Økonomien vedblev at være slet og i 1795 måtte han sælge ejendommen kendt som 'Pullichs gård' på Østergade og 10 år senere måtte alt sælges for at betale gælden til staten.¹⁵

Det synes at have været særdeles begrænset, hvad der var af egentlige silkebåndsfabrikker i Danmark efter 1800. Man støder til tider på båndvævere og possementfabrikker, men hvilken type bånd, de første har vævet, er usikkert, og de sidste synes i lige så høj grad at have produceret forskellige slags møbelbånd og -vedhæng som egentlige silkebånd. Handlen med silkebånd var dog ret betydelig selv ind i det 20. århundrede, men båndene synes at være importeret – samme indtryk får man fra tidens aviser, hvor der averteres med billige, importeret silkebånd, særligt fra Frankrig.

Patriotisme

Pullich og Tschudi producerede silkebånd til både staten og private kunder, men særligt interessante er de som kongeligt privilegerede båndfabrikanter med de mange jubilæums- og ordensbånd, de fremstillede ganske i tråd med tidens patriotiske diskurs.¹⁶ Desværre har det

---

7 Caracausi: 2018 & 2019.

8 Caracausi: 2019, s. 48-50.

9 Ibid.

10 Fink: 1983, s. 140-141.

11 Nyrop: 1896, s. 98.

12 Ibid.

13 Ibid., s. 98-100

14 Ibid.

15 Ibid.; det skal bemærkes, at Klara Sørensens gennemgang af Pullich og Tschudis fabrik desværre indeholder en del misforståelser, f.eks. synes hun slet ikke at have været klar over deres relation som svigerfar og -søn eller Tschudis tidlige død, og hun blander to generationer Johannes/Johan Pullich (far og søn) sammen, se Sørensen: 2000, s. 29-32.

16 Damsholt: 2003.

ikke været muligt at opspore nogen bånd, der kan henføres til Pullich og Tschudis fabrik, men man kan finde en del beskrivelser af jubilæumsbåndene i datidens aviser. I 1760 producerede fabrikken sit første jubilæumsbånd: ”... af adskillige Coleurer, hvorudi er vævet Hans Kongel. Majestæts Navn med den tydelige Overskrift: Triumphe, og neden derunder en Viinstok med et Anker, derover staaer: Jubilere.”¹⁷ Det har tilsyneladende været en så betydelig nyskabelse i dansk sammenhæng, at båndenes annoncering blev ledsaget af en længere forklaring, der beskrev sådanne båndes historie og deres påtænkte anvendelse:

*Af hvilke Baand man til Festen kand betiene sig, efter Hollændernes roesværdige Eksempel, hvilke, da Printzen af Oranien blev Stadtholder i Holland, alle Fruentimmere af høy og ringere Stand, lode deres Hovedtøy og andre Prydelser udstaffere og garnere med saadanne Baand. Mandspersonerne betiene sig af dem til Kaarde-Stokke- og Uhr-Baand, samt til Kokarder paa deres Hatte. Udi fornemme Stands-Personers Værelser bleve Speylene og Lampetterne hængte i saadanne Baand, ja Borddugene og Servietterne bleve i alle 4re Hjørner bundne med dem. Deres Karreth-Heste, som toge til Hove, vare og med samme paa Halsen udprydede, alle Laqveyer og Betientere havde saadanne Skuldre-Baand og Kokarder paa Hatten, kort sagt: Alle og alle Ting var prydet med sanne Orannie-Baand, til et besynderlight Kiendetegn paa deres store Glæde og Hengivenhed under deres nye Lands-Regierere.*¹⁸

Måske kan man i både den statsstøttede oprettelse af silkebåndsfabrikation og udsendelsen af jubilæumsbånd efter hollandsk forbillede aflæse Frederik den 5.'s europæiske udsyn, som er blevet fremhævet af historiker Søren Mentz.¹⁹ Det skal dog bemærkes, at

Fig. 1: Repsvævet silkebånd til Peter von Westen 'vive le roi' 31. marts 1759. Rigsarkivet: Westen, von – slægten (Arkivnr. RB280): Dokumenter vedrørende von Westen slægten: 1662-1871: Pakke nr. 875: Peter von Westen II: 1749-95. Foto: Morten Grymer-Hansen.

¹⁷ Kiøbenhavns Efterretninger: 10. oktober 1760, s. 7.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Mentz: 2024.

man allerede inden fremstillingen af disse dedikerede hyldestbånd, har anvendt silkebånd med kongens navnetræk og fødselsår påtrykt – fremfor indvævet – i forbindelse med forskellige fejringer. Således findes der på Rigsarkivets afdeling i Odense et lille repsvævet silkebånd med en personlig fransk hilsen sammen med den danske konges fødselsdag (fig. 1). Båndet findes blandt papirer tilhørende Peter von Westen (1731-1789), der samme år disputerede for den medicinske doktorgrad i Rostock, og det er formentlig i denne forbindelse, at en ven har foræret ham nærværende bånd, der lykønsker ham med sin forelæsning.

Fig. 2: Skitser og færdigproduceret bånd til Christian IX's fejring. Foto: Arnold Mikkelsen. Danmarks Nationalmuseum.

Da kongen døde blot seks år senere, udsendte Pullich desuden et dedikeret sørgebånd, som folket kunne bære til hans minde. Båndet var *"af sort Atlas, og, efter Behag, af hvidt Silke, med Frider. den 5te og Krone i Sølv og Guld indfattet. I Baandet er indvirket et dertil indrettet Carmen eller Vers, som viser dette store Tab, Guds vise Livgierning, Dødsfaldet og vores allernaadigste Konges, Kong Christian den Syvendes Thron-Bestigelse bliver derudi paa det tydeligste afbildet."*²⁰ Således kunne man vise sin fædrelandskærlighed gennem en luksusvare, og se, hvilken rolle modegenstande kunne spille selv i sorgen.

Traditionen med at fremstille særlige bånd til fejringer og som manifestation af kongemagten fortsatte i mere end 100 år. I 1888 blev to forskellige udsendt, først ved fejringen af Christian IX 70-års fødselsdag, at kongen og dronningen modtog blomsterbuketter prydet med silkebånd påtrykt "8. april 1818-1888", og igen ved hans 25-års regeringsjubilæum den 15. november med et portræt af kongen. Båndet er formentlig ikke fremstillet i Danmark, men produceret i udlandet på foranledning af Rudolf Christensen, hvis hjem senere er blevet til Klunkehjemmet under Danmarks Nationalmuseum. Lignende bånd af bl.a. dronning Victoria og prins Albert kendes i stort antal og vidner om den rivende udvikling væveteknologien undergik i 1800-tallet, således at detaljerede brokadevævede portrætter kunne frembringes på silkebånd.

Silkebånd blev og bliver særligt anvendt til ordener og medaljer som elitemarkører, der viser at bæreren har en særstatus. I Danmark kendes de først og fremmest fra elefantordenen og dannebrogordenen, der under enevælden var kendt under navnene blå og hvid ridder inspireret af farverne på ordensbåndene. Sådanne tydelige markører på stand eller rang var tidligere meget udbredte og bundede i, at man havde bestemte rettigheder afhængigt af, hvor i 'rangen' man befandt sig. Det medførte naturligvis også en del modstand, særligt i

²⁰ Kiøbenhavns Efterretninger: 3. februar 1766, s. 3.

tiden omkring den franske revolution, hvor der efterhånden bredte sig en voldsom modstand mod særligt adelens nedarvede privilegier – i Danmark var det primært adelen, man kritiserede, fremfor kongemagten. Dette ses tydeligt i forfatter og systemkritiker P.A. Heibergs kendte lejlighedssang fra 1790:

*Ordener hænger man paa Idioter,
Stjærner og Baand man kun Adelen gier,
men om de Mallinger, Suhmer og Rother,²¹
man ej et Ord i Aviserne ser.
Dog, har man Hjærne,
kan man jo gjerne
undvære Orden og Stjærne.²²*

Heiberg taler her ind i den patriotiske diskurs, der var en form for antimode i slutningen af 1700-tallet, der satte fokus på individers egne meritter og på afmålthed i dragt.²³ Foruden at kritisere adelen, udstillede Heiberg altså også diskrepansen mellem på den ene side at bekæmpe overdådighed med såkaldte luksusforordninger og på den anden side at belønne statens tjenere med luksusvarer.

Man kunne også komme galt afsted med sine silkebånd i revolutionstidens Europa, hvilket selvbiografisten Sophie Dorothea Thalbitzer (1774-1851) oplevede som ung kvinde blandt hovedstadens borgerskab i 1794.²⁴ Hendes far, der var en succesfuld handelsmand, plejede omgang med det franske gesandtskab i København og disse medbragte gaver til husholdningen bl.a. i form af forskellige silkestoffer, som Thalbitzer fik lov til at vælge imellem. Hun valgte et bredt, trefarvet bånd, som hun bar som skærf rundt om livet til et stort bal. De tre farver var naturligvis blå, hvid og rød, altså farverne på den nye franske republiks flag Trikoloren, der var blevet antaget som den unge nations flag. De bedre opdaterede blandt ballets gæster aflæste altså den unge kvindes skærf som en politisk ytring, hun imidlertid selv var ubevidst om:

”Jeg mærkede nok, at Damerne stak Hovederne sammen og hviskede noget til hinanden, men jeg troede, det var Misundelse over min Stads. Jeg mærkede ogsaa, at Republikanerne saae paa mig med Fornøjelse, men jeg forfængelige Taasse syntes selv, min nye Pynt klædte mig meget godt, og jeg undredes ikke over, at Mandfolkene syntes det samme.”²⁵

Fig. 3: Portræt af hofmarskal Johan von Bülow (1751-1828) med Dannebrogordenens bånd malet af Jens Juel, 1785. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot. Foto: Wikimedia Commons.

21 Navne på kendte ikke-adelige mænd, som Heiberg mente ikke fik den opmærksomhed, de fortjente.

22 Heiberg: 1790.

23 Damsholt: 2003, s. 199-202; Grymer-Hansen: 2024, s. 11.

24 Se også Damsholt: 2003, s. 196-199.

25 Thalbitzer: 1906, 71.

Kærlighed

Silkebånd er en ofte anvendt metafor i dansk litteratur og sange, dog noget sjældnere i almindeligt sprogbrug.²⁶ En af de digtere, der har gjort brug af silkebåndet som metafor er Jens Baggesen, der også er at finde blandt Lis Jacobsens liste over ”silkepoeter” i *Silkebogen* fra 1949.²⁷ Udover at bruge silkestoffer gør han også brug af bånd. I sit digt ”Forfatterens Liv og Levnet i Paris” fra 1807, anvender Baggesen silkebåndet som et billede på minders skrøbelighed og oprigtigheds styrke:

*Derfor! saa heftig brænder i mit Hierte
Den Længsel, Dem at see endnu engang,
Og takke for det Baand, De mig forærede
Til Afsked — som er heelt endnu —
Og, til min Glæde (skiøndt jeg daglig strækker
Dets Silke, naar jeg op af Lommen trækker
Mit Uhr; og Deres blide Minde vækker)
Ligt vores Venskabs, aldrig gaaer itu.*²⁸

Handlingen får udtryk af et ritual, hvorigennem den savnedes synes nærmere, og det bløde, sarte silkebånd bliver en stand-in for den manglende person og opfylder således funktionen af en kærligheds-genstand ifølge følelseshistoriker Sally Holloway.²⁹ Sådanne genstande gjorde det muligt at interagere med den fraværende part gennem sensoriske oplevelser: ”... *and were continually touched, kissed, smelled, gazed upon, conversed around, and used as vehicles to strengthen a couple's attachment.*”³⁰

Fig. 4: Sophie Dorothea Thalbitzers skærf fra 1794. I privat eje, men del af Danmarks Nationalmuseums udstilling Danmarkshistorier 1660-2000.

Fig. 5: Kærlighedsbrev med silkebånd fra omkring år 1800. Museumsnr. A (33 A 15). Staatliche Museen zu Berlin, Museum Europäischer Kulturen.

26 Jacobsen: 1949.

27 Jacobsen: 1949, s. 92.

28 Baggesen: 1807, s. 208.

29 Holloway: 2019, s. 91-92.

30 Ibid.: s. 91.

Et mere velkendt og mindre svulstigt motiv findes i folkevisen *Det var en lørdag aften*, hvor fortælleren er en ung kvinde, der er blevet svigtet af sin udkårne – og derfor vil hun ikke længere bære de bånd, han forærede hende:

*De røde bånd og skønne,
som du engang mig gav, -
dem bærer jeg ret aldrig mer;
jeg stunder til min grav.³¹*

Det ses altså, at silkebånd ofte blev benyttet som gave i et forhold – Holloway bemærker, at det i hvert fald i England som regel var en gave, som en mand gav en kvinde.³² Om det også var sådan i Danmark, da Baggesen skrev sit digt, er uklart, men det indikerer den stigende feminisering af mode og luksus, fra 1700-tallets afslutning.³³

Forbindelsen mellem kærlighed, vers og silkebånd understreges af et tysk kærlighedsbrev fra omkring år 1800. Det findes i Berlin og har som sådan ikke nogen direkte forbindelse til Danmark, men genren må anses for forbundet til de danske bindebrev, der kom til Danmark fra Tyskland. I brevet flettes silkebåndene ind mellem versene i et kærlighedsdigt og bruges meget direkte til at binde parterne sammen, men også til at binde en sløjfe om brevet, når det er foldet både pynteligt og beskyttende.

Afslutning

Silkebåndets historie i Danmark 1700-1900 vidner om, hvordan selv små og tilsyneladende ubetydelige genstande kan bære på store fortællinger. Båndene var langt mere end dekoration; de var ladede objekter, der formidlede kærlighed og tab, national stolthed og personlig status.

Ved at følge båndenes spor gennem arkiver, billeder og genstande åbner sig et bredere blik på tekstilernes rolle i tidligt moderne tid og moderne tid. Ikke som noget rent praktisk eller pynteligt, men som medie for følelser, magt og mening. Silkebånd kunne binde en gave sammen, men også en tilhørsrelation, de kunne udsmykke en krop, men også udtrykke en identitet, de kunne markere en social position – eller en protest imod den.

Således rummer silkebåndene en tekstil kulturarv, der ikke blot fortæller os om modens udvikling, men om samfundets strukturer, dets affektive udtryk og de relationer, der blev vævet mellem mennesker. De minder os om, at det historiske materiale ikke altid er tungt eller monumentalt – nogle gange er det blot et smalt stykke silke.

Litteratur

Baggesen, Jens (1807) ”Forfatterens Liv og Levnet i Paris”. I *Skiemtsomme Riimbrev*, s. 202-222.

Besse, Nadine (2010(2006)) ”Ribbon-making: a craft that went industrial”. I *Les Enrubannées – Haute Couture: Hommage au Ruban*. Musée d’Art et d’Industrie.

Caracausi, Andrea (2018) Fashion, capitalism and ribbon-making in early modern Europe”. I Thomas Max Safley (red.) *Labor before the industrial revolution: work, technology and their ecologies in an age of early capitalism*. New York: Routledge, s. 48-69.

Caracausi, Andrea (2019) ”Made in Italy: Seidenbänder im frühneuzeitlichen Europa“. In J. A.

---

31 Højskolesangbogen: 2025.

32 Holloway: 2019, s. 84-85.

33 Grymer-Hansen: 2024, s. 15.

- Schmidt-Funke (ed.) *Materielle Kultur und Konsum in der Frühen Neuzeit*. Göttingen: Böhlau Köln, 39-60.
- Carrier-Reynaud, Brigitte (2019) *Le Ruban: De l'industrie au patrimoine*. Universitaires de Saint-Boniface.
- Damsholt, Tine (2003) ””Tarvelighed og borgerdyd”: Den patriotiske dragt i 1790’ernes København”. I Anne Hedeager Krag (red.) *Dragt og Magt*. København: Museum Tusculanum, s. 190-203.
- Fink, Paul (1983) *Geschichte der Basler Bandindustrie: 1550-1800*. Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft vol. 147. Basel/Frankfurt am Main: Helbing & Lichtenhahn.
- Grymer-Hansen, Morten (2024) ””O store Dronning, Mode! du alene kan udrette det, hvorpaa alle Lægers foreenede Røst forgjæves raaber!”: Antimode og sundhedsoplysning i 1700-tallets Danmark-Norge”: *Dragtjournalen* årg. 18, nr. 22, s. 11-18.
- Grymer-Hansen, Morten, Mathilde Sonne og Susanne Lervad (2024) ”Terminologicentralens meddelelser: tekstilindustrielle termer fra midten af det 20. århundrede”: *Sprog i Norden*, s. 72-79.
- Hald, Margrethe (1942) *Baand og Snore*. Nyt Nordisk Forlag.
- Hald, Margrethe (1975) *Flettede Baand og Snore*. Gyldendal.
- Heiberg, P. A. (1790) ”Ordener hænger man paa Idioter”. *Danmarkshistorien.dk*. link: <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/ordener-haenger-man-paa-idioter-af-pa-heiberg-1790>. Tilgængeligt 21-02-2025.
- Holloway, Sally (2019): *The Game of Love in Georgian England: Courtship, Emotions, and Material Culture*. Oxford University Press.
- Højskolesangbogen (hentet 2025) <https://hojskolesangbogen.dk/om-sangbogen/historier-om-sangene/d/det-var-en-loerdag-aften>
- Jacobsen, Lis (1949) *Silkebogen*. København: Rosenkilde & Bagger.
- Kiøbenhavns Efterretninger: *Kiøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger*, 10. oktober 1760.
- Kiøbenhavns Efterretninger: *Kiøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger*, 3. februar 1766.
- Musée d’Art et d’Industrie (2010(2006)) *Les Enrubannées – Haute Couture: Hommage au Ruban*. Musée d’Art et d’Industrie & Panama Musées.
- Nyrop, C. (1896) *Niels Lunde Reiersen: Et Mindeskraft*. København: Det Reiersenske Fond.
- Sørensen, Klara (2000) *Danske Silkebånd – med Europæisk Baggrund*. Landsforeningen Danske Folkedansere og Horsens Museum.
- Thalbitzer, Sophie Dorothea (1906) *Grandmamas Bekiendelser. Memoirer og Breve*. Gyldendalske Boghandel.